

Bohusläns museum

RAPPORT 2024:03

Stenålder i Foss

Arkeologisk förundersökning

Foss 244:1

Hensbacka 2:1

Foss socken, Munkedals kommun

Red. Bohusläns museum

Bohusläns museum RAPPORT 2024:03

Stenålder i Foss

Arkeologisk förundersökning

Foss 244:1

Hensbacka 2:1

Foss socken, Munkedals kommun

Red. Bohusläns museum

Bohusläns museum
Museigatan 1
Box 403
451 19 Uddevalla
tel 0522-65 65 00
info@bohuslansmuseum.se
www.bohuslansmuseum.se

ISSN 1650-3368

Författare Red. Bohusläns museum

Redaktör rapportserie Magnus Rolöf

Grafisk form Lisa K Larsson

Layout och teknisk redigering Joakim Åberg

Omslagsbild Bohusläns museum

Upphovsrätt Om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY. <http://creativecommons.org>

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Innehåll

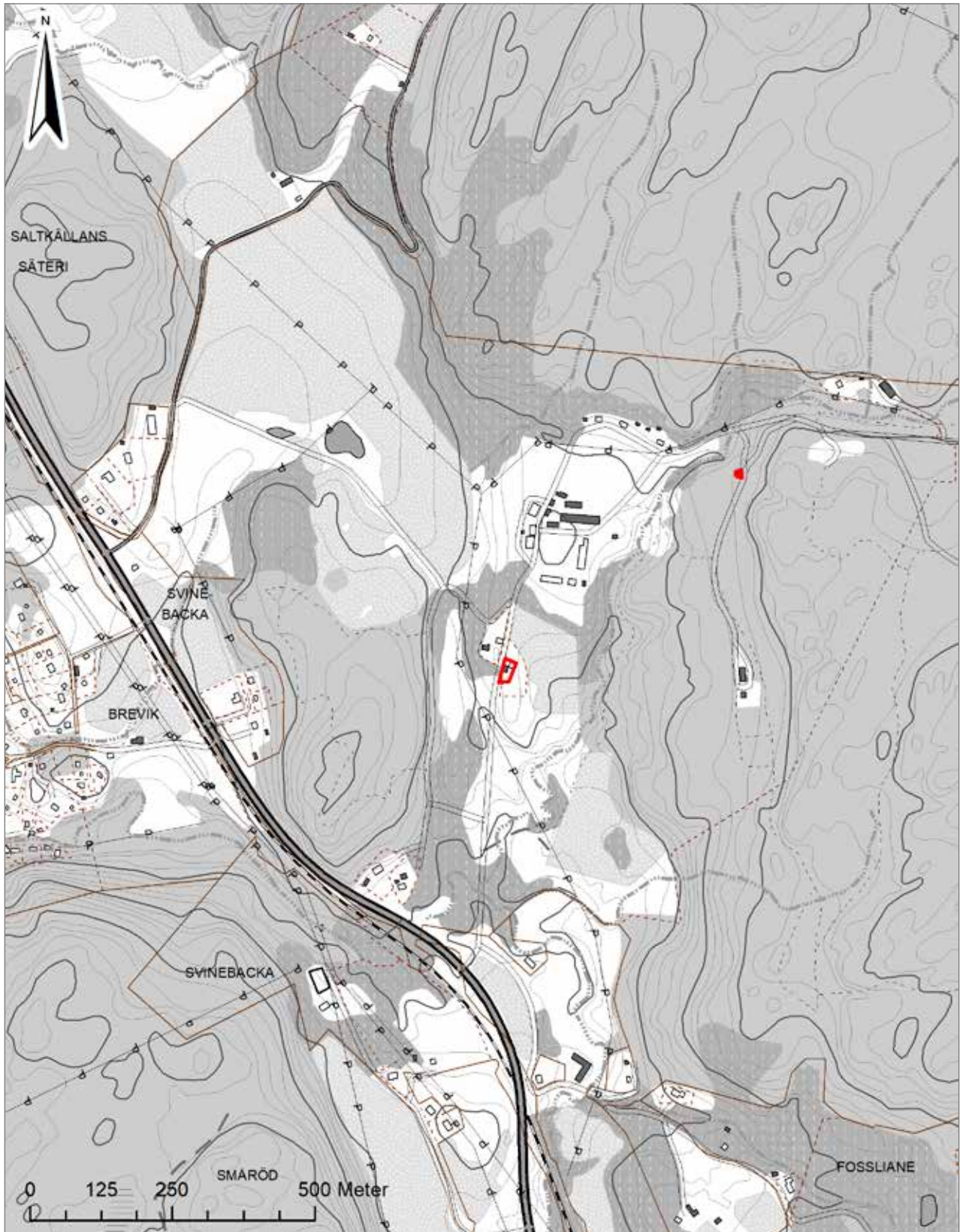
Sammanfattning.....	7
Bakgrund.....	7
Landskapsbild.....	7
Natur- och kulturlandskap.....	7
Fornlämningsmiljö.....	8
Tidigare undersökningar.....	9
Metod.....	9
Resultat.....	9
Provgropar.....	9
Fynd.....	10
Resultat gentemot undersökningsplanen.....	10
Slutsatser samt åtgärdsförslag.....	10
Referenser.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter.....	12
Bilagor.....	12

Figur 1. Karta med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:50 000.

Figur 2. Översikt över undersökningsområden. Skala 1:20 000.

Figur 3. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 8172, med översikt över undersökningsområden. skala 1:10 000.

Sammanfattning

En dag i april år 1989 utförde Bohusläns museum en arkeologisk förundersökning inom två mindre områden i närheten av och i anslutning till Foss 244. Fornlämning- en utgörs av stenåldersboplatser från cirka 9000–7700 f. Kr. Ett fåtal provgropar grävdes och jord sållades. Inga anläggningar eller kulturlager påträffades, enbart enstaka flintor som exempelvis avslag och spån.

Någon rapport sammanställdes inte efter undersök- ningen och föreliggande rapport är en sammanställning av den dokumentation och påbörjade manus som kun- nat identifieras.

Bakgrund

Den 21 april 1989 utfördes en arkeologisk förundersök- ning inom den nordöstra delen och cirka 300 meter sydväst om Foss 244. Fornlämningen Foss 244 utgörs av ett fornlämningsområde som består av stenålders- boplatser daterade till 9000–7700 f.kr. Foss 244 ligger inom fastigheten Hensbacka 2:1, Foss socken, Munke- dals kommun. Uppdraget utfördes enligt avtal mellan

Bohusläns museum och Hensbackastiftelsen (avtal da- terat 1989-03-28). Den arkeologiska förundersökningen förleddes av husbyggnation samt grundläggande av ett fårhus (figur 2 och 3).

De planerade nybyggnationerna låg i närhet till det fornlämningsområde som utgörs av de kända stenål- dersboplatserna från Hensbackakulturen. Syftet var att klarlägga om någon stenåldersboplat skulle komma att beröras. Ansvarig institution var Bohusläns museum och ansvarig projektledare var Hans Kindgren.

Landskapsbild

Natur- och kulturlandskap

Hensbacka ligger cirka två kilometer öster om den innersta delen av Gullmarsfjorden, som benämns Saltkällefjorden. Landskapet utgörs av ett sprickdalslandskap vilket är typ- iskt för den bohusländska kustmiljön. Det aktuella områ- det ligger inom ett dalstråk som sträcker sig från sydost mot norr. Dalstråket övergår i norr i ett smalare bergs- pass, Kviströmspasset. Dalgången omgärdas av branta höjdområden som i öster fortsätter mot Herrestadsfjället.

Figur 4. Hensbacka herrgård, från väster. Foto, Bohusläns museum.

Mot väst öppnar sig Saltkällefjorden och området begränsas här av E6:an. Dalgången utgörs av ett kuperat kulturlandskap som består av åker- och betesmarker. Från höjderna i öst rinner flera bäckar som med tiden har skapat djupa bäckraviner (Kulturminnesvårdsprogram för Munkedals kommun, 1994). En av bäckarna, Åsaka-bäcken, rinner genom fornlämningsområdet. Den aktuella fornlämningen ligger cirka 60 till 90 meter över havet.

Hensbacka ligger inom en av kommunens kulturmiljöer. Det kan nämnas att ett parti av den gamla landsvägen som är belägen öster om nuvarande E6 kantas av stengardister. Den gamla landsvägen går över en bäckraviner och där är en stenvalvsbro uppförd i ett spann av kilad sten i kallmur (ibid).

Gården Hensbacka byggdes i början av 1700-talet och ligger högt i terrängen och med utsikt mot väst och Saltkällefjorden (figur 4). Till gården har hört stora arealer

med löv- och barrskog. I mitten av 1940-talet köptes gården av Skogsvårdsstyrelsen och har sedan dess varit en plats för informations- och undervisning avseende frågor som berör skog och skogsvård (ibid).

Fornlämningssmiljö

Ett flertal fornlämningar omger Hensbacka och i huvudsak återfinns boplatser väster och söder om området, som exempelvis Foss 390, 427 och 452 (figur 3). Öster om den aktuella boplatser Foss 244 ligger två domarringar, Foss 316 och 263. I anslutning till området ligger en äldre bygårdstomt Foss 391 som är känd sedan år 1852 (FMIS).

Inom fornlämningsområdet Foss 244 ligger ett flertal boplatser inom en yta med ungefärlig utsträckning 474–200 × 425–150 meter i nord-sydlig riktning. Boplatserna är belägna på avsatser på båda sidor av den

Figur 5. Område I-VI där provgropar togs upp år 1973. Illustration: Carl Cullberg 1973. Skala 1:4 000.

Figur 6. Grävda provgropar schematiskt inlagda utifrån fältanteckningar.

djupa bäckravin som löper genom området. Boplatserna är svårupptäckta och de är svåra att okulärt avgränsa men de ligger troligtvis på olikartade höjdnivåer (FMIS).

Tidigare undersökningar

I början av 1900-talet samlades närmare 7 000 föremål in i området, varav 650 stycken utgjordes av redskap som exempelvis skivyxor, kärnyxor, lihultyxor, kärnor och trindyxor. Det mest karaktäristiska redskapet inom Hensbackabopplatsen är skivyxan. Vanligast är den triangulära yxan med bred egg och spetsig nacke (Alin 1955:231ff).

I början av 1970-talet utfördes en arkeologisk undersökning inom fornlämningsområdet. Undersökningen utfördes genom att drygt hundra provgropar togs upp (figur 5). Syftet var att söka efter områden med stor artefaktfrekvens eller kulturlager. Resultatet var magert. Nästan ingen flinta påträffades i provgroparna. De fynd som påträffades var bland annat enstaka avslag, och spånfragment. Inga fynd antydde på förekomst av boplatser. Det konstaterades att provgroparna troligtvis lagts på ställen där spår av boplatserna saknades (Cullberg 1973:2ff).

Metod

Provgropar, 0,5 × 0,5 meter stora, grävdes för hand inom område i sydväst. Inom det nordöstra området var groparna redan grävda vid undersökningstillfället och den uppgrävda jorden sållades. Dokumentationen utfördes manuellt och är mycket summarisk.

Resultat

De två områdena var belägna dels sydväst om fornlämningsområdet, dels i kanten av fornlämningsområdets nordöstra del (figur 6). I söder var undersökningsområdet cirka 15 × 19 meter stort. I nordost var den aktuella ytan som skulle tas i anspråk cirka 5 × 6 meter stor.

Provgropar

Inom det södra området grävdes nio provgropar. Här påträffades inga spår efter förhistorisk aktivitet. Här utfördes stratigrafin av humus med inslag av lera och sand, cirka 0,25–0,30 meter djupt. Därunder framkom ett lager bestående av lerig gulbrun sand 0,10–0,30 meter tjockt. Provgroparna grävdes till ett djup av 0,35–0,60 meter.

Stratigrafin inom det nordöstra området utgjordes av brungrå humus med inslag av sand, cirka 0,4 meter tjockt. Därunder vidtog sand, 0,30–0,40 meter djupt, samt grusig sand, 0,30–0,40 meter djupt. Inom det nordöstra området var groparna grävda till ett djup av en meter (bilaga 1).

Fynd

De provgropar som grävdes inom det södra förundersökningsområdet gav inga fynd, här utgjordes alven av grusig sand. I nordost sållades den jord som grävts upp ur de gropar tillhörande grundfundamenten för den byggnation som skulle anläggas på platsen. Inom detta område påträffades enstaka flintor. I jorden från de grävda stolphålen i det nordöstra området påträffades åtta avslag varav två med nötning och ett med inhak, två spån varav ett med nötning.

Resultat gentemot undersökningsplanen

Syftet var att klargöra om några fornlämningar skulle komma att beröras av den planerade byggnationen. Med hänvisning till ovanstående resultat får syftet anses vara uppfyllt.

Slutsatser samt åtgärdsförslag

Under våren 1989 utförde Bohusläns museum en arkeologisk förundersökning inom Foss 244. Foss 244 utgörs av ett fornlämningsområde av stenåldersboplatser daterade till 9000–7700 f.kr. och tillhör den så kallade Hensbackakulturen.

I samband med den arkeologiska förundersökningen framkom inga indikationer av boplatsskarakter. Enbart enstaka fynd av flintor påträffades. Bohusläns museum ansåg att inga ytterliggare antikvariska insatser krävdes inom de två aktuella områdena och hade därmed inget att erinra mot arbetsföretaget. Däremot påpekade Bohusläns museum att fortsatta antikvariska insatser kunde bli aktuella om någon form av exploatering skulle planeras i området.

Referenser

Litteratur

Alin, J. 1955. *Förteckning över stenåldersboplatser i norra Bohuslän. Göteborgs och Bohusläns fornminnesförening*. Elanders boktryckeri aktiebolag. Göteborg.

Kulturminnesvårdsprogram för Munkedals kommun. Del 1, Foss, Håby och Valbo Ryr socknar. Remissupplaga våren 1994.

Otryckta källor

Cullberg, C. 1973. Undersökningsrapport. Hensbacka. Foss socken, Bohuslän. Arkivrapport

Bohusläns museums antikvarisk – topografiska arkiv

FMIS, Digitala fornminnesregistret, Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Tekniska och administrativa uppgifter

Rapportnamn: Foss 244 FU

Rapportnummer: 2024:03

Länsstyrelsen dnr: Oidentifierat

Bohusläns museum dnr: 668/88D

Bohusläns museum pnr: B277

Fornlämningsnr: Foss 244:1

Län: Västra Götalands län

Kommun: Munkedal

Socken: Foss

Fastighet: Hensbacka 2:1

Ek. karta: 8172

Läge: X 6486424, Y 126156 och X 6486750, Y 126196

Meter över havet: 60–90

Uppdragsgivare: Hensbackastiftelsen

Ansvarig institution: Bohusläns museum

Projektledare: Hans Kindgren

Fältpersonal: Hans Kindgren

Konsulter: -

Fältarbetstid: 1989-04-21

Arkeologtimmar: 8

Undersökt yta: 3,25 kvadratmeter

Arkiv: Bohusläns museums arkiv

Fynd: Inga fynd omhändertogs

Bilagor

Bilaga 1. Provgropar

Bilaga 1. Provgropar

Provgrop	Djup (m)	Lager
1	0,6	Brungrå humös sandig lera 0,3 m, gulgrå sandig lera
2	0,4	Brungrå humös sandig lera 0,25 m, gulbrun sandig lera, 0,1 m
3	0,6	Brungrå humös sandig lera 0,3 m, gulbrun sandig lera, 0,3 m
4	0,5	Brungrå humös sandig lera 0,25 m, gulbrun sandig lera, 0,3 m
5	0,35	Brungrå humös sandig lera 0,25 m, gulbrun sandig lera, 0,1 m
6	0,5	Brungrå humös sandig lera 0,25 m, gulbrun sandig lera, 0,25 m
7	0,5	Brungrå humös sandig lera 0,3 m, gulbrun sandig lera, 0,2 m
8	0,5	Brungrå humös sandig lera 0,2 m, gulbrun sandig lera, 0,2 m
9	0,45	Brungrå humös sandig lera 0,2 m, gulbrun sandig lera, 0,25 m

